№ 140 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 7 1889 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 7 № 140

ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ... կէս տարվանը 6 րուբլի։
Առանձին համարները 7 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1890 ԹՒԱԿԱՆԻՆ

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Կը հրատարակվի Թիֆլիսում, նոյն դիրքով և նոյն պրօգրամայով։ Մենք ստանում ենք սեփական ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 րուբլի է, վեց ամսվանը 6 րուբլի։

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բարօնսկայա և Բազարնայա փողոցների անկիւնում, Թամամշեվի տանը)։

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

«Մշակի» կուսակցութիւնը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նախ պէտք է ծանօթացնել և ապա պահանջել. Նամակ Մօսկվայից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Թիւրքիայից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՈՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Խէրան.

„ՄՇԱԿԻ“ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Թէ „Մշակը“ տասն և եօթ տարի գոյութիւն ունենալուց յետոյ, այժմ ունի ազգի մէջ համակրողների մի որոշ շրջան,—դա անուրանալի է։

Բայց անուրանալի է նմանապէս, որ „Մշակը“ այժմ և բազմաթիւ կուսակիցներ ունի։ Կուսակիցները ոչ թէ միայն նրանք են, որոնք հաւատարիմ մնալով մեր լրագրին, տարուց տարի բաժանորդ են գրվում „Մշակին“, բայց և նրանք, որոնք աշխատակցում և թղթակցում են „Մշակին“ թէ մեր երկրի ներսի զանազան տեղերից և թէ արտասահմանից։ Նրանց մենք չենք կարող կուսակից անուն չը տալ, որովհետև այդ տեսակների գրուածներից երևում է, որ նրանք հետզհետէ աւելի են ըմբռնում „Մշակի“ ուղղութեան հիմնական սկզբունքները և այդ սկզբունքների համեմատ են արտայայտում իրանց գաղափարները, այդ սկզբունքների համեմատ են դիտում շրջապատող երևոյթները, ուսումնասիրում ու նկարագրում նրանց իրանց թղթակցութիւնների մէջ։

„Մշակը“ տասն և եօթ տարվայ ընթացքում, ոչ թէ միայն իր ուղղութեան համակրողների մի լայն շրջան է պատրաստել, բայց և իր ուղղութիւնն ըմբռնող աշխատակիցների մի յայտնի շրջան է պատրաստել, որը մասամբ կարող կը լինէր արդէն շարունակել թերթը նոյն ուղղութեամբ ղեկավարելու։ Ամենալաւ ապացոյց որ երիտասարդների այդ տեսակ, թէև նեղ շրջան, գոյութիւն ունի արդէն,—այն փաստը կարող է համարվել, որ այս ամառը, „Մշակի“ խմբագրի բացակայութեան ժամանակ, մեր լրագիրը շատ լաւ էր ղեկավարվում ու խմբագրվում՝ մեր մի խումբ աշխատակից երիտասարդների ձեռքով։

Ուրեմն, մենք կրկնում ենք, որ „Մշակը“ ունի արդէն այժմ մի որոշ և գիտակցական կուսակցութիւն, նախ՝ որովհետև տարուց տարի ունի հաւատարիմ բաժանորդների մի որոշ շրջան, երկրորդ՝ որովհետև ունի գիտակցական աշխատակիցների և թղթակիցների բաւական մեծ թիւ և վերջապէս երրորդ՝ որովհետև կազմվել է արդէն երիտասարդների մի խումբ, որը արդէն ըմբռնել է „Մշակի“ ուղղութիւնը և կարողանում է խմբագրի բացակայութեամբ՝ նոյն ուղղութեամբ ղեկավարել և խմբագրել լրագիրը։

Երբ որ հասարակութեան մէջ կազմակերպվում է մի որոշ շրջան, որը նպատակ ունի գիտակցաբար ծառայել մի որոշ գաղափարին, պաշտպանել այդ գաղափարը և տարածել նրան հասարակութեան մէջ,—դա նշանակում է, որ յիշեալ գաղափարը արդէն որոշ կուսակիցներ ունի, իսկ ինքն գործը, որը հիմնված է նոյն գաղափարի վրա, ունի արդէն հաստատ կուսակցութիւն։

Մենք այս բոլէիս վստահութեամբ կարող ենք ասել, որ „Մշակը“, տասն և եօթ տարի գոյութիւն ունենալուց յետոյ, ունի արդէն մի հաստատ, գիտակցական, հաւատարիմ կուսակցութիւն հայոց հասարակութեան մէջ։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽ ՊԷՏՔ Է ԾԱՆՕԹԱՑՆԵԼ ԵՒ ԱՊԱ ՊԱՀԱՆՋԵԼ

Սրանից շատ ամիսներ առաջ Թիֆլիսի հայոց մի երկու շրջանում հարց յարուցվեց մի գրողի յօբելեանը տօնելու, և չիբիմ-արձան կանգնեցնելու հանգուցեալ Շանշեանի գերեզմանի վրա։ Նոյն իսկ լրագիրների մէջ սպրդած տեղեկութիւններից երևում էր, որ այդ նպատակը իրագործելու համար կազմվել են մասնաժողովներ և յանձնաժողովներ, բայց այսօր այդ բոլորի մասին միայն թոյլ յիշողութիւն է մնացել, և վերջիշեալ, սկզբունքով համակրելի, հասարակական ցոյցերը ոչ թէ չիրականացան, այլ ինչպէս ասում են, ջուրն ընկան....

Ժողովրդի վրա, իբրև մի բեռնակիր անասունի վրա նայողները, անկասկած, վրդովված կը լինեն, և այն կարծիքի են, որ այդ անաջողութեան մէջ մեղաւորը ժողովրդի անտարբերութիւնը, անհոգութիւնը, մեռելութիւնը և անինքնաճանաչութիւնն է։ Ազատ են այդ տեսակ մարդիկ ամէն տեսակ անմիտ կարծիքներ ունենալու, բայց այս դէպքում մեր ժողովրդին մեղադրելը ոչ հիմնաւոր, և ոչ էլ արդարացի է։ Հիմնաւոր և արդարացի չէ, ասում ենք, որովհետև ժողովուրդը, որին մի խումբ մարդիկ հրաւիրում են մասնակցելու այս և այն յօբելեանի տօնախմբութեան և արձանի կառուցման՝ փողով, խօսքով, համակրութեամբ և ցոյցերով, շատ քիչ տեղեկութիւն ունի այն՝ գործի մասին, որը նա պէտք է բարձրացնէ, յարգէ իր մասնակցութեամբ։

Երբ մարդիկ ուզում են տօնել մի որ և է յօբելեան, պէտք է մի որ և է հիմք ունենան. նրանք կամ պէտք է համոզված լինեն, որ այն մարդը, որի յօբելեանը ուզում են տօնել, իր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԽԷՐԱՆ

Ա.

Հօրս անունը մահտեսի փիլոս է, մօրս անունը «ծօ կնիկ...», այդպէս էր կանչում նրան հայրս և մենք էլ միայն «Մարէ» անունը գիտէինք։

Երկու եղբայր ունէի. մէկը մեռաւ—միւսը կենդանի է և Գուրծօմի մէջ հողեր ունի։ Երկու էլ քոյր ունեմ. մէկը պսակվել է, իսկ միւսին դեռ նոր պիտի պսակեն։

Անունս «Հայրապետ» դրաւ քահանան, իսկ տան մէջ կրճատեցին և այն օրվանից էլ «Հայրապետ» չը կայ, այլ «Խէրան» բոլորի համար, իսկ ծնողացս համար «Ճէօզ աղա,» *) որովհետև ծնողացս անդրանիկն եմ։

Մանկութեանս օրերը չեմ յիշում և դժուարանում եմ յիշողութեանս մէջ ամփոփելու և մտաբերելու թէ ինչ չարութիւններ եմ արել մանկութեանս ժամանակ և կամ մինչև քանի տարեկան հասակումս բոբիկ ոտներով վազվզել եմ մեր փողոցի ծառերի տակերից վազող առուակների մէջ։

Մեր տունը գտնվում է վանի «Ջաղլի փողան» կոչվող փողոցում։ Երբ տասներեք տարեկան դարձայ, ինձ հանեցին Նորաշէնայ դպրոցից և ես գնացի հօրս արհեստը—ոսկերչութիւնը սովորելու այնքան գիտուն, ինչպէս որ էի դպրոց մտնելուս ժամանակ։

Փոքր ինչ այբ-բէն գիտէի, այն էլ հիմա մոռացել եմ, միայն երկու բան կայ, որոնք չեմ մոռացել. դրանք են այբ գիրը և Սաղմոսի միջից սոյն խօսքերը «տուր զօրութիւն ծառայի քո....»

Մի տարի էլ ոսկերչութիւն արի, յետոյ հայրս երբ թողեց ոսկերչութիւնը և սկսեց առևտուր անել, ես էլ նրա հետ գիւղէ գիւղ, վրանից-վրան և քիւրդերի օբաներից-օբա էի մտնում, ուր մենք անում էինք ամեն ինչ. դերձակութիւն—եթէ քիւրդը վճարում էր. բժշկութիւն—եթէ մէկը հիւանդանում էր և կօշկակարութիւն, եթէ մէկի կօշիկը պատռվել էր։ Հայրս կաթսայ կլայեկել էլ գիտէր և այդպէս միջոցներում ես էի, որ աւազը լցրած կաթսայի մէջ, ոտերովս տրորում էի։

Քիչ քիչ քիւրդերէն սովրեցի, նրանց բնաւորութիւնների հետ էլ ծանօթացայ, նոյն իսկ մտերմացայ շատերի հետ այնքան, որ հայրս զարմանում էր և ամեն կողմ պատմում, թէ իր «Խէրանը» իրան յաջորդ պիտի լինի փոքր ինչ յետոյ.

Այդպէս էլ եղաւ։

Մի անգամ Աբաղայի մէջ մանգալու ժամանակ հայրս մի քիւրդի հետ փողի համար կռւեց, քիւրդը սրով խփեց նրա թևին և երբ քաղաք գնացինք ու հայրս երկու ամիս հիւանդ պառկելուց յետոյ ոտքի ելաւ, այլ ևս թևը չէր կարողանում շարժել։

Կանչեց իր մօտ և—երբէք չեմ մոռանայ—ասեց ինձ.

—«Խէրան, ես էլ ոչ դերձակութիւն և ոչ էլ կլայեկել կարող եմ. էլ չեմ էլ ուզում այդ անօրէնների մէջ մտնել... սակայն ես, մայրդ, քոյրերդ հաց կուզենք և դու բաւական էլ մեծացել ես—գնա մտիր քիւրդերի մէջ, աշխատիր և հաց բեր մեզ։ Որչափ որ գիտես, սակայն հօրդ խօսքերը լաւ լսիր. քեզ ուզում եմ ասել թէ ինչպէս կարող ես քիւրդերի հետ վարվելով, մտնել նրանց գրպանի մէջ և դրանով նրանց քեզ գերի դարձնել.... այդ բանի համար երկու ձև կայ. առաջինն է—լինել նապաստակի նման վախկոտ, ենթարկվել նրանց ծաղրածութիւնների և իբր մի խեղճ և չնչին արարած սողունի նման լզել նրանց ոտները և սակայն այդպիսի միջոցներում միմիայն հնարներ մտածել նրանց գրպանը դատարկելու.... կան հայեր, որոնք այդպէս են կարողանում առևտուր անել քիւրդերի հետ և կան իւրդերի ցեղեր, որոնց հետ միայն հայը այդպէս կարող է առևտրական յարաբերութիւնների մէջ մտնել, այդ ցեղերն են՝ Հասնանցիներ, Ջալալցիներ և Արզոսցիներ։ Երկրորդ ձևն է՝ լինել համարձակ, անվախ, ճշմարտախօս, խոստմնապահ և ճշգապահ, դրաւել քաջ քիւրդերին քո կողմը, էլ-աղասիի աչքին սիրելի լինել, գործել և համարձակ քո աշխատանքի գինը պահանջել կրկնակի... մի խօսքով լինել մի այնպիսի հայ, որոնցից շատ քիչ կան և որոնց քիւրդերը պատւում են կոչելով «դ ի վ ա ն է» (խենթ)... մի խօսքին տասը պատասխան տալ... եթէ հայհոյում են քեզ—հայհոյել իրանց, եթէ կամենում են խփել քեզ՝ անվախ լինել և ծաղրել նրանց բարկութիւնը, ապա բարեկամանալ և նրանց գրպանները դատարկել....

«Այս երկու ձևերից որը կուզես ընտրիր քեզ համար, ապա թէ ոչ՝ կուզես դու էլ եղիր Սարօյենց մուխսի Մարկոսի նման, այսինքն մանակցիր նրանց աւազակութիւններին, քաղաքի միջից լուրեր տար նրանց թէ այս ինչ հայը այսչափ ոսկի ունի, այս ինչ գիւղի մէջ այսչափ տաւար կայ, յետոյ նրանց հետ գիւղը ոտնակոխ անելու գնա և քո բաժինդ ստացիր, եթէ նրանք մի հայ են սպանում, դու երկուսը սպանիր.... կամ թէ էլ-աղասիի սիրելին եղիր ցոյց տալով թէ ուր է գանվում մի գեղեցիկ հայ աղջիկ և կաւատութիւն արա....

«Էլ դու գիտես, որդի, մենք հաց ենք ուզում, գնա ինչ կերպ կուզես արա, միայն թէ մեզ հաց գտիր....»

Այս ասելուց յետոյ հայրս երկար երեսիս նայեց, օրհնեց ինձ և ասեց.

—Գնա... Աբաղայի դաշտը ամենից մօտն է, Տէր ընդ քեզ....

—

Բ.

Բերկրի գիւղաքաղաքից դէպի հիւսիս գնալով մի քանի ժամից յետոյ, երբ իջնում ես մի քանի բլուրներից, ահա առջևումդ տարածվում է ընդարձակ Աբաղայի դաշտը, որի միջից Բանդիմահի գետը կտրելով անցնում և Բերկրիի մօտից թափվում է վանի լճի մէջ։

Շատ գեղեցիկ է Աբաղայի դաշտը իր բարձրահասակ խոտերով, իր գոյնզգոյն ծաղիկներով և իր փոքրիկ ջրաշատ բլրակներով... ամառը մինչև այդտեղ կարելի է տեսնել կոյտ կոյտ քիւրդերի «օբաները», որոնց իշխում է բլրակի մը ստորոտը բազմող Հուսէյն-աղա կոչվող էլ-աղասին (ցեղապետ)։

Հուսէյն աղան ունի աւելի քան 2000 ոչխար, կով, ձի. բնակվում է իր Մահմուդ աղա որդուց մի ժամ հեռու և իր Սուլէյման աղա որդու հետ մի քանի չքեղ վրաններում, որոնք կանգնեցրած են գետափում դալար և բարձրահասակ խոտերով շրջապատած հրապարակի մէջ տեղում։

Երբ ես մտայ այդտեղ, Հուսէյն աղան իր Սուլէյման որդու հարսանիքն էր անում։ Հրապարակի մէջ տեղում պար էին բռնել «զուռնա-նաղարայի» ձայնով «դ օ ն դ» խաղացող այր և կանայք պերճօրէն զարդարված, դաշտի ամեն կողմից երևում էին գունդագունդ հասնող գիւղապետներ իրանց ձիաւորներով, իրանց երկար նիզակները ձեռքերնին և կարմիր կօշիկներ հագած՝ թողնում էին զով քամին խաղացնելու իրանց սպիտակ չղարչեայ թեթև վերարկուները... Գետափում սստսստում էին բազմաթիւ նժոյգներ, լեռներից դէպի ցած էին վազում ոչխարի հօտերը մեծ փոշի հանելով... մի կողմից վառված մեծ խարոյկի վրա կախված էին 4—5 հատ մեծ կաթսաներ և քիւրդ կանայք թևերնին սոթտած կորտում էին

*) Մեծ աղա.

գործով և գործունէութեամբ չատ յայտնի է ժողովրդին, այնպէս որ ժողովուրդը իսկոյն կը մասնակցէ յոբելեանին, հէնց որ կը լսի նրա մասին, և կամ թէ, եթէ այդ մարդը այս և այն պատճառով ժողովրդականութիւն չունի, լաւ յայտնի չէ հասարակութեան, պէտք է նախ ծանօթացնել նրան ժողովրդին, պէտք է ժողովրդացնել նրա գործերը, նրա գրուածները, նրա մտքերը, և ապա հրաւիրել ժողովրդին ասելով՝ «այս մարդը այս և այն է արել, ուրեմն արժանի է, որ նրա յոբելեանը տօնվի, կամ նրա գերեզմանի վրա հասարակութեան հաշւով մի արձան կառուցվի։»

Շատ ցանկալի է, ի հարկէ, որ առաջին դէպքը միշտ տեղի ունենայ, այսինքն գործիչը այնքան յայտնի լինի հասարակութեան, որ այլ ևս կարիք չը լինի նրա համար նոր փող փչելու և թմբուկ խփելու։ Այդպէս պատահեց, օրինակ, հանգուցեալ Րաֆֆիի վերաբերմամբ։ Երբ մի քանի տարի առաջ հարց եղաւ տօնելու նրա յոբելեանը, ինքն հասարակութիւնը ինքնաբերաբար մասնակցեց այդ յոբելեանին, առանց ռէկլամների սպասելու. իսկ երբ նրա մահվանից յետոյ խնդիր եղաւ նրա համար արձան կանգնեցնելու, նոյն հասարակութիւնը տուեց և տալիս է իր լուման՝ նոյնպէս ինքնաբերաբար։ Եւ այդ այն պատճառով, որ ժողովուրդը ճանաչում է Րաֆֆիին։

Եթէ մեր ժողովուրդը անտարբեր և անհոգ գտնվէր այդ նոյն Րաֆֆիի յոբելեանի կամ արձանի կառուցման վերաբերմամբ, ի հարկէ, նրան ամենայն իրաւամբ կարելի էր մեղադրել, որովհետև, կրկնում ենք, ժողովուրդը լաւ ճանաչում էր նրան։ Բայց ժողովրդին մեղադրել և պախարակել չէ կարելի այն դէպքում, երբ ժողովրդականութիւն չունի և ժողովրդի խաւերում յայտնի չէ մի այնպիսի գրող կամ գործող, որի յոբելեանն էք ուզում տօնել, կամ որի համար արձան էք ուզում կառուցանել։

Այդ դէպքում ժողովրդի անտարբերութիւնը միանգամայն հասկանալի է և լօգիկաբար ճիշդ։ Հասարակութեան առաջարկում են, որ նա փողով և խօսքով մասնակցի մի որ և է յոբելեանին, ուրեմն կամ այդ ժողովրդին ծանօթ պիտի լինի յոբելեարը իր գործերով, իր գրուածներով և գործունէութեամբ, կամ պէտք է ծանօթացնէք ժողովրդին նրա գործունէութեան հետ և ասէք՝ «ահա թէ ինչ մեծ գործեր է արել նա»։ Հակառակ դէպքում ամեն հրաւէրներ կը մնան առանց հետևանքի և ժողովուրդը նրանց արձագանք չի տայ։

Ապացոյց ձեզ այն յոբելեանները, որոնց մասին վերջերս հարց յարուցվեց, և որոնք ջուրն ընկան։ Նոյն եղանակով ջուրը կարող է ընկնել և, գիցուք, հանգուցեալ Շանչեանի վրա արձան կանգնեցնելու միտքը։ Այս րոպէիս էլ Թիֆլիսի մի քանի շրջաններում, մի քանի մարդկանց ձեռքով փողեր են հաւաքվում Շանչեանի արձանի համար։ Շատերը «խաթրի» համար, կամ գիջանելով իրանց դիմողներին և կամ քաշվելով նրանցից՝ փող են տալիս, բայց տուողները համարեա ամենքն էլ հարցնում են՝ «ով է Շանչեան»։ Գուցէ դրանից աւելի էլ մեծ անպատւութիւն չէ կարելի հասցնել հանգուցեալ գործիչի յիշատակին, քան այն, երբ գործիչի վրա կառուցանելի արձանի համար փող տուողը հարցնում է՝ «ով է Շանչեան»։ Բաւական չէ ասել, որ «Շանչեան հայ է եղել, լաւ հայ»։ Մենք պնդում ենք, այն մարդիկ, որոնք յանձն են առել այդ արձանի համար, ինչպէս և լինի փողեր հաւաքել, պէտք է մի փոքր յարգանքով վերաբերվեն դէպի Շանչեանի յիշատակը։ Իսկ այդ կը լինի այն ժամանակ, եթէ որ փոխանակ անկիւններում սրանից նրանից կոպէկներ առնելու, նախ հրապարակով բացատրեն թէ ինչ է եղել Շանչեանի գործունէութիւնը, որոնք են նրա գաղափարները, ինչ մտքեր է իրականացրել նա, ինչով է եղել նա բարձր իր շրջապատողներից, և ապա այդ բոլորը անելուց յետոյ՝ կը դիմեն բացարձակապէս հասարակութեան՝ միջոցներ խնդրելով նրա վրա արձան կանգնեցնելու համար։

Չը պէտք է մոռանալ, որ չատ և չատ հեշտ գործ է, մի քանի հարիւրներ, և նոյն իսկ հազարներ հաւաքելը ինչի համար և կամենաք. սակայն խնդիրը փող հաւաքելու մէջ չէ, այլ նրանում թէ հասարակութիւնը որ աստիճանի և ինչպիսի գիտակցութեամբ է վերաբերվում այդպիսի հանգամանքներին։ Կարելի է չատ շքեղ յոբելեաններ տօնել և չատ փառաւոր արձաններ կանգնեցնել արհեստական կերպով, չինծու միջոցներով, մասնաւոր մարդկանց ջանքերով, բայց այդպիսի արհեստական, մասնաւոր միջոցներով գլուխ բերած յոբելեանները և արձանները գրօշի նշանակութիւն չունեն հասարակական տեսակէտից։ Իսկ որպէս զի թէ յոբելեանները իրանց բուն արժէքը ունենան և կառուցվող արձանները «արհեստական» չը լինեն, հարկաւոր է որ դրանք ժողովրդի կամաւոր, գիտակցական ձգտման արգասիք լինեն— դրա համար հարկաւոր է ծանօթացնել ժողովրդին այդ մարդկանց գործունէութեան, և գործերի հետ, եթէ դրանք կան։ Եթէ կան—պէտք է ծանօթացնել, իսկ եթէ չը կան,—պէտք է լռել....

Խ. Մ.

ՆԱՄԱԿ ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

—

Նոյեմբերի 29-ին

Նոյեմբերի սկզբին մեզ մօտ հիւր էր Պարիզից եկած Ֆրանսիացի, կարելի է ասել ամբողջ աշխարհի առաջին կոմիկ-դերասանը, կոմիկների թագաւոր՝ Կօքլէնը (Coquelin ainé)։ Նա հրաւիրված էր այստեղ հինգ ներկայացման Պարադիզի թատրոնում, որ կարծէք իր պարտականութիւնն է համարում ամեն տարի մի նշանաւոր եւրոպական դերասան հրաւիրել։ Պարադիզի թատրոնի շնորհիվ Մոսկվայի հասարակութիւնը ծանօթացել է այնպիսի բեմական հսկաների հետ, ինչպիսիներն են՝ Պօսսարտ, Բարնայ և այլն։ Կօքլէնի առաջին ներկայացումը եղաւ նոյեմբերի 7-ին, վերջինը—12-ին, այնպէս որ բացի յայտարարած հինգ ներկայացումից, երկու աւելորդ ներկայացում էլ տուեց։ Մեզ աջողվեց գնալ նրա առաջին ներկայացմանը և յետոյ բենեֆիսին։ Առաջին անգամ Կօքլէն դուրս եկաւ Օժիէի և Սանդօի «Le gendre de M. Poirier» պիէսայում և Մօլիէրի «Les précieuses ridicules» փոքրիկ կատակերգութեան մէջ։ Իր բենեֆիսին տուեց Մօլիէրի կլասիկական «Տարտիւֆ» կատակերգութիւնը, որից յետոյ ասեց մի քանի մենախօսութիւններ։ Մօլիէրի գրուածքները չատերին յայտնի կը լինեն, բայց աւելորդ չի լինի մի քանի խօսք ասել Օժիէի և Սանդօի կատակերգութեան մասին։ Պ. Պուարիէ հարուստ բուրժուա է, մարկիզ de Presles—երիտասարդ արիստօկրատ է։ Պ. Պուարիէի խորին համոզմունքով հասարակական կեանքի զսպանակը փողն է, ղեկավարներն էլ պէտք է բուրժուաները լինեն, բայց այդ ղեկավարներին պէտք է աւանդական փայլ. պէտք է վաճառականի արչինը ոսկեզօծել, այն ժամանակ նրանով կարելի կը լինի չափել ոչ միայն մահուդ և չիթ, այլ և տէրութեան տէրրիտօրիան. Նա փառասիրական ձգտումներ ունի, նա փայփայում է Ֆրանսիացի «պէր» դառնալու միտքը (պիէսան վաղուց է գրված, այն ժամանակ, երբ դեռ պէրութիւնը ոչնչացրած չէ եղել. դրանով է բացատրվում և այն հանգամանքը, որ կատակերգութեան չորս գործողութիւններն էլ մի և նոյն տեղում, մի և նոյն սենեակումն են կատարվում, հին թէօրիայի «երեք միութեան» սկզբունքի համաձայն)։ Մ[illegible] le Presles վատնել է իր ամբողջ ունեցածը[illegible]ցի մարկիզի տիտղոսից, և «noblesse oblige» աֆօրիզմից աւելի ոչինչ չունի՝ ոչ գլխում, ոչ սրտում, ոչ էլ գրպանում։ Կապիտալիստները մինչև անգամ ահագին տոկոսներով դժուարանում են պարտք տալ, իսկ փող պէտք է, անհրաժեշտ պէտք է. ինչ անել։ Գործը չատ հեշտ է վճռվում։ Նա պսակվում է պ. Պուարիէի միակ աղջկայ հետ, մի միլիօն ֆրանկ օժիտով։ Կատարվում է տարօրինակ առետուր, տարօրինակ, բայց այժմ չատ սովորական դարձած։ Հետևանքը լինում է ամուսնական անհաւատարմութիւն մարկիզի կողմից, փոխադարձ դժգոհութիւն աներոջ ու փեսայի մէջ, բայց պիէսան վերջանում է ուրախ, հաշտութեամբ։ Շատ լաւ է դուրս բերած բուրժուայի և արիստօկրատի յարաբերութիւնը ընտանեկան շրջանում և որ գլխաւորն է՝ այդ յարաբերութիւնը այնպէս է պատկերացրած, որ լոյս է գցում և այդ դասակարգերի հասարակական յարաբերութեան վրա։ Պիէսայի գաղափարը ճիշդ է ոչ միայն մասնաւոր, ընտանեկան կեանքի նկատմամբ, այլ և հասարակական կեանքի նկատմամբ, պատմական տեսակէտից։ Եթէ այստեղ աներոջ աղջիկն է զոհ գնացել նրանց առետուրին, հասարակական գործերում ժողովուրդն է լինում առետրի առարկայ։

Կօքլէն կատարում էր պ. Պուարիէի դերը։ Նա հրաշալի էր այդ դերում։ «Les précieuses ridicules»-ի մէջ Կօքլէն կատարում էր լակէյ Մասկարիլի դերը, որ իր պարոնի շորերը հագած, իրան մարկիզ է ձևացնում։ Թատրոնում ամբողջ ներկայացման ժամանակ տիրում էր հոմերական քրքիջ։ Տարտիւֆի դերում Կօքլէն ցոյց տուեց, որ բացի կատակերգական աննման տաղանդից, ունի և մեծ դրամատիկական ձիրք։ Տարտիւֆից յետոյ նա ասեց մի քանի մենախօսութիւններ, որոնցից իւրաքանչիւրը վարձատրվում էր բուռն ծափահարութիւններով։ Առհասարակ պէտք է ասել, որ Կօքլէն չատ լաւ և խորը տպաւորութիւն թողեց Մոսկվայի հասարակութեան վրա։ Շատ դուր եկաւ մոսկվացիներին և այն, որ Կօքլէն չէ հետևել միւս երևելի դերասանների օրինակին, որոնք չնչին փառասիրութիւնից իրանց շրջապատում են աննշան, անշնորհք դերասաններով. Կօքլէնի խումբը չատ գոհացուցիչ էր, անսամբլը լաւ էր։ Լրագիրները մեծ ուշադրութիւն են դարձրել Կօքլէնի և իր խմբի մի արժանաւորութեան վրա. այդ նրանց բեմական կրթութիւնը, շկօլան է։ Խօսք չը կայ, որ Կօքլէն առանց իր բնական մեծ տաղանդի, կոմիկների

արդէն մորթված հինգ—վեց ոչխարների միսը և մաքրում էին մեծ պղնձեայ ափսէների մէջ լցրած «ամբարբու» *) բրինձը։

Երեկոյեան ընթրիքը պատրաստվում էր, արդէն բոլոր գիւղապետները հասել, Հուսէյն աղայի ձեռքը համբուրել և նստել էին նրա չքեղ վրանի մէջ փռված գորգերի վրա։

Ինքը Հուսէյն-աղան նստել էր վրանի վերին կողմը ծնկների վրա, մօտը ունէր մի դէրվիչ, որը մեղխսիկի հատիկները դարձնելով անդադար աղօթքներ էր մրմնջում, իսկ վրանի մէջ կլոր կերպով փռված նեղ գորգերի վրա պատկառանքով նստել էին գիւղապետները և ընդունում էին ցեղապետի դէպի իրանց ձգած գլանիկները և ծառայի հինգերորդ անգամ ներս բերած դառն սուրճը, որը մի մեծ ամանով եռում էր վրանի դրսումը շինված «օճախի» վրա։

Իմ գալս և մտնելս ոչ ոքի ուշադրութիւնը հրաւիրեց. ես էշս հանդարտութեամբ մի կողմը քաշեցի, ցած բերի նրա վրայից մեծ պայուսակս, որի մէջ ամեն ինչ կար և գնացի նստելու Հուսէյն-աղայի վրանի ետևում մի քանի քիւրդերի մօտ, որոնք անդադար սուրճ էին խմում և խօսում էին հարսանիքի վրա։

Այդ նստածս տեղից ես կարողացայ մի ճեղքւածքից Հուսէյն-աղայի վրանի մէջը նայել և լսել այնտեղ եղած խօսակցութիւնները։ Հուսէյն-աղան նախ բոլոր գիւղապետներից հաշիւ պահանջեց, թէ ինչպէս է ժողովուրդը, ինչպէս էր այդ տարվայ ոչխարների ծնունդը, յետոյ իր մօտը նստող մի Փէսաւոր տաճկի դառնալով՝ ասեց տաճկերէն, բայց, ի հարկէ, քրդական արտասանութեամբ.

—Այս տարի, էֆէնդի, իմ ժողովրդեան վիճակը վատ է և դժուար թէ կարողանամ փաշայի դրոշած նոր տուրքը վճարել, ինչպէս որ դու լըսեցիր գիւղապետներից, ոչխարը քիչ ծնունդ է տուել և ժողովուրդը նեղվում է.... իրաւ, չը գիտեմ թէ ինչ պիտի անել... փոքր ինչ լաւ ժամանակ չէք եկել... եթէ հարսանիքը վերջանար։

—Ես կը սպասեմ, խօսեց տաճիկը լրջութեամբ։

Բոլոր գիւղապետները բարկացայտ աչքերով միմեանց և ապա ցեղապետին նայեցին, որը դէմքը խոժոռեց և պահ մի լռութիւնից յետոյ, դարձաւ վրանի դրան մօտ կանգնած ծառային.

—Ահմէդ, ասեց նրան—էֆէնդիի վրանը եթէ պատրաստ է, առաջնորդիր նրան այնտեղ։

Ասեց և սկսեց բարկութեամբ մի մի հատ գըլանիկ նետել գիւղապետներին, որոնք պատկառանքով առին և ծառայի մօտեցրած կրակից վառեցին։

Տաճիկը ոտքի ելաւ, հպարտութեամբ բարեւեց և դուրս գնաց։

Երբ դուրս գնաց, Հուսէյն աղան փոքր ինչ շարժվեց տեղից և ասեց.

—Պէտք է վճարել, ինչ ես կարծում, Մահմէդ աղա, դարձաւ նա իր որդուն, որը խաղում էր իր ատրճանակի արծաթեայ գունտի հետ։

—Հայր, ասեց Մահմէդ աղան—ես չեմ կարող, նոյնպէս և այս գիւղապետները, իսկ դու—չը գիտեմ։

—Ե՞ս, ժպտաց Հուսէյն աղան—մինչև որ դուք չը վճարէք, ես որտեղից կարող եմ տալ տաճկին։

—Չենք կարող վճարել... ասեց մի գիւղապետ։

—Եւ ինչո՞ւ վճարենք, գոչեց մի ուրիշը—ինչ պարտաւոր ենք. անցեալ օրն էլ նա, փաշան, լուր էր ուղարկել թէ պէտք է յանձնենք իրան Ջալալին...

—Ի՞նչ, ընդհատեց նրան ցեղապետը—Հուսէյնը ոչ Ջալալ կը տայ նրան և ոչ էլ անցեալ տարվայ տուրքից մի կոպէկ աւելի, չատ նեղացնի, գիտէ թէ ինչ կարող եմ անել...

—Այո, գոչեց ցեղապետի որդին,—Պարսկաստան կանցնենք։

—Լռեցէք, ասեց ցած ձայնով ցեղապետը,—այսօր կամ վաղը լուր եմ սպասում Պօղոս կարաբաշից, տեսնենք թէ նա ինչ կանէ.... վա՜յ գայ մեր հակառակորդին, եթէ Պօղոս կարաբաշը կարողանայ ազատել իմ Հասօին....

Պօղոս կարաբաշը, քիւրդերի այդ սիրելին, պիտի ազատէր Հուսէյն աղայի կրտսեր որդուն։

Այդ մի նշանաւոր աւազակն է, որը Բերկրիի մէջ, օրը ցերեկով, այրել էր մի գիւղ, առևանգել կանանց և մի առ մի մորթել էր գիւղացիներին։

Հուսէյն աղայի իր գիւղապետների հետ այդ խօսակցութիւնից յետոյ, վրանից դուրս եկան բոլորը, ցեղապետը գնաց կանաչ խոտերի վրա իր երեկոյեան «նամազը» կատարելու, Մահմէդ աղան վրանից դուրս գալուն պէս ապտակեց մի քանի ծառաների, որոնք թողել էին իր նժոյգին անցնել գետի միւս կողմը և երբ փոքր ինչ գիւղապետների հետ խօսել էր՝ նկատեց ինձ և մօտեցաւ։

Նա ինձ տեսել էր. սուր յիշողութիւն ունէր, ուստի ժպտալով՝

—Խէրան, ասեց,—բաց պայուսակդ, տեսնեմ ինչ ունիս հետդ։

Լռութեամբ բացի և ցոյց տուի ասեղներ, թելեր, յուլունքներ, հայելիներ, կանացի այլ և այլ զարդեր, գոյնզգոյն ապակէ մանեակներ, կեղծ ոսկիներ.... յետոյ ցոյց տուի նաև կտաւէ չապիկներ, «սալթաներ» 1), «զպուններ» 2), շաքար, սուրճ, ծխախոտ, թէյ և այլն....

Նա մէկ-մէկ նայելուց յետոյ ժպտալով ասեց.

—Սրանց մէջ գեղեցիկ բաներ չատ կան, բայց ինձ համար ոչինչ չը կայ.... այ, էգուց գնա մեր «օբան» այնտեղ մեր կանայք քեզանից չատ բան կառնեն, կարծեմ կլայեկելու ամաններ էլ կունենան....

Նա դարձաւ գնալու, սակայն յանկարծ մի բան յիշելով՝

—Խէրան, դարձաւ նա ինձ—հայրդ ո՞ւր է։

—Պառկել է, այլ ևս չէ կարող գալ, պատասխանեցի ես։

—Խեղճը.... ասեց նա և հեռացաւ։

Իսկ ես ուրախութիւնից չը գիտէի ինչ անել. արդէն ինքս մի պատճառ էի փնտռում նորից մտնել Մահմուդ-աղայի վրանները, ուր գտնվում էր այն սիրուն փոքրիկ աղջիկը, որը ամեն անգամ ժպտում էր ինձ և հետս երկար խօսում, երբ ես վրաններն էի գնում։

Այդ սիրուն աղջիկը Մահմուդ աղայի քոյրն էր և չը գիտեմ ինչու նրան կոչում էին «Փլա», այսինքն «հայ»....

Այդպէս էին կոչում նրան եղբայրը, եղբօրկինը և հարճերը, նոյնպէս և ամենքը, որոնք ճանաչում էին նրան։

Չեմ մոռացել Փլայի սոյն խօսքերը, երբ նա մի անգամ ասեց ինձ.

—Խէրան, ես Փլա եմ, դու էլ Փլա ես.... ինչո՞ւ երկուսս էլ Փլա ենք, երբ ես Հուսէյն աղայի աղջիկն եմ և դու մի անծանօթ տղայ։

Այդպէս ուրեմն, ես, Մուհամէդ աղայի օբաները պիտի գնայի Փլային վերջին անգամ տեսնելուցս ուղիղ չորս տարի յետոյ։

Ապրանքներս ժողովեցի և նորից պայուսակիս մէջ լցրի։

Շուտով մթնեց. դեռ ես քիւրդերը երկար պարեցին ընթրիքից յետոյ, իսկ ես փլաւը կերայ, սուրճը խմեցի և պայուսակս գլխիս տակը դնելով քնեցի։

(Կը շարունակվի)

---

*) Փլաւի համար ամենալաւ բրինձն է։

1) Մահուդից կարած մի կարճ բաճկոն է, որը հագնում են երկար արխալուղի վրա. առհասարակ կարվում է դա կապտագոյն մահուդից։ 2) Պճեղնաւոր արխալուղ։

թագաւոր չէր կարող դառնալ, առանց իր սքանչելի ձայնի նա չէր կարողանայ արտայայտել մարդու հոգեկան յուզումների բոլոր ելևէջները, ամենամեղմ շշուկից սկսած մինչև ամենակատաղի աղաղակը. բայց միւս կողմից նա շատ առաջ չէր գնայ առանց իր լուրջ բեմական կրթութեան: Եթէ նա չաշխատէր իր տաղանդի վրա, չը մշակէր իր ձայնը, բազմակողմանի դրամատիկական դաստիարակութեան չենթարկվէր, եթէ նա չը զարգացնէր իր աշխարհայեացքը,—նա այժմեան Կօքլէն չէր լինի, նա չէր կարողանայ ստեղծել Տարտիւֆի տիպը բեմի վրա, նա չէր կարողանայ այնպէս կառավարել իր հարուստ ձայնը և դիւրաշարժ դէմքի գծերը, որ ուզածի պէս տայ ամեն տեսակ երանակ և ձև: Լրագիրները դարձնում են այդ հանգամանքի վրա ռուս դերասանների ուշադրութիւնը, որոնց բնութիւնը ձիրքից և տաղանդից չէ զրկել, բայց որոնց պակասում է լաւ շկօլա, սիստեմատիկական կրթութիւն: Եթէ չենք սխալվում, այդ խրատը աւելորդ չէր լինի, որ լսեն և մեր դերասանները, որոնք, եթէ չը հաշւենք պ. Ադամեանին, բաւականանում են բնութիւնից իրանց տուած՝ շատ անգամ՝ աննշան ձիրքով:

Բացի Կօքլէնից, նոյեմբերի սկզբին Մօսկվա հիւր էր և Լէյպցիգից եկած արտիստների խումբը: Լէյպցիգի կվարտէտը տուեց այստեղ մի շարք կօնցերտներ, որոնց ծրագիրը կազմված էր կլասիկական երաժշտական գրուածներից: Լրագիրները հիացմամբ էին խօսում այդ կվարտէտի երեկոյթների մասին:

Չը պէտք է մոռանալ, որ այստեղ կան և մշտական թատրոններ, և երաժշտական երեկոյթներ: կայ երկու կայսերական թատրոն, մէկը—օպերա, միւսը—դրամատիկական, որ կարող է առաջինը համարվել ամբողջ Ռուսաստանում իր դերասանական խմբով: Կան չորս մասնաւոր թատրոններ—երեքը դրամատիկական—պ. Կօրշի, տ. Գօրևվայի, տ. Աբրամօվայի (վերջին երկուսը այս տարի են հիմնվել) և պ. Պարադիզի, ուրտեղ այս տարի ֆրանսիական օպերետան է ծաղկում: Չը հաշւելով զանազան սիրողների ներկայացումները և մասնաւոր կօնցէրտները, յիշենք երկու շարք մշտական երաժշտական երեկոյթները,—ֆիլարմօնեան երեկոյթներ, որ տալիս է Մօսկվայի Ֆիլարմօնեան ընկերութիւնը և սիմֆօնիական երեկոյթներ, որ տալիս է Մօսկվայի ռուսաց կայսերական երաժշտական ընկերութիւնը: Ֆիլարմօնեան երեկոյթներում այս տարի մասնակցում են և պէտք է մասնակցեն՝ Պաուլինա Լուկկա, Մարցելլա Զեմբրիխ, Մէզէյա Մէյ, Լուիզա Նիկլիտա, Ֆիգներ, Ֆրանց Րէյզենաուէր և այլն: Սիմֆօնիական երեկոյթները յաջորդաբար կառավարվում են և պէտք է կառավարեն՝ Ա. Ռուբինշտէյն, Չայկօվսկի, Րիմսկի-Կօրսակօվ, Դվօրժակ (Պրագայից), Կլենվօրտ (Բերլինից), Մասնէ (Պարիզից) և այլն: Ա. Ռուբինշտէյն պէտք է կառավարի 6-րորդ սիմֆօնիական երեկոն, որից յետոյ յունվարի 7-ին ազնւականների ժողովարանի մեծ դահլիճում կը տայ իր վերջին հրաժեշտի կօնցէրտը:

Նոյեմբերի 16-ին ռուսաց կայսերական երաժշտական ընկերութիւնը տուեց մի արտակարգ կօնցէրտ Ռուբինշտէյնի յիսնամեայ արտիստական գործունէութեան յոբելեանի առիթով: Ծրագիրը կազմված էր բացառապէս Ռուբինշտէյնի գրուածներից: Կատարողները կօնսերվատօրիայի աշակերտուհիներն ու աշակերտներն էին, կօնսերվատօրիայի վերատեսուչ պ. Սաֆօնօվի ղեկավարութեամբ: Նոյեմբերի 17-ին գեղարուեստական և գրականական ընկերութիւնը հանդիսաւոր երեկոյթ սարքեց ի պատիւ Ռուբինշտէյնի յիսնամեայ գեղարուեստական — երաժշտական գործունէութեան: Ծրագիրը նոյնպէս Ռուբինշտէյնի գրուածներիցն էր կազմված: Կատարողները այդ ընկերութեան օպերային-դրամատիկական ուսումնարանի աշակերտներն ու աշակերտուհիներն էին: Չէ կարելի չը նկատել, որ Մօսկվան շատ համեստ կերպով տօնեց այդ յոբելեանը: Կարելի էր աւելի սպասել, մանաւանդ որ Ռուբինշտէյն 50 տարի առաջ Մօսկվայումն է դուրս եկել հասարակութեան առաջ, իբրև երեխայ, բայց տաղանդաւոր արտիստ, և իր պարտականութիւնն է համարում իր վերջին կօնցերտը Մօսկվայում տալ, յունվարի 7-ին: Մօսկվան մոռացել էր և այն, որ Ռուբինշտէյն, բացի արտիստական և գեղարուեստական գործունէութիւնից, նուիրել է իրան և հասարակական գործունէութեան. հիմնել է երաժշտական ընկերութիւններ, կօնսերվատօրիաներ և այլն: Այդ շատ տխրալի երևոյթ է և ցոյց է տալիս, որ հասարակութիւնը դեռ զարգացման այն աստիճանին չէ հասել, որ կարողանայ գնահատել իր գործիչներին: Դեռ այդ Աստուծոյ ողորմութիւն է. դրանից վատն էլ կարող է լինել:

Տ. Ց.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Արխատակէս եպիսկոպոս Սեդրակեանին Աղստաֆա կայարանում ցոյց տուած ընդունելութեան համար մեզ հետևեալ տեղեկութիւններն են հաղորդում: «Երբ ժամը մօտ 4-ին արտակարգ գնացքը հասաւ Աղստաֆա, սրբազանին դիմաւորեցին՝ տեղական գաւառապետը, Ղազախի մի քանի վարչութիւնների ներկայացուցիչները, Գանձակ քաղաքի պատգամաւորութիւնը և շատ հայ գիւղերից յատկապէս եկած գիւղական տանուտէրները: Կայարանի դահլիճում ճաշ էր պատրաստված: Ճաշը շատ կենդանի կերպով անցաւ, բազմաթիւ կենացների հետ միասին կարդացվեցան մի քանի ցաւակցական հեռագիրներ, որոնք ստացվել են Թիֆլիսի թեմի զանազան կողմերից՝ սրբազանի հեռանալու պատճառով: Ճաշից յետոյ Գանձակի պատգամաւորութիւնը ներկայացրեց սրբազան Արխատակէսին մի քանի ձեռագործ ընծաներ, որ պատրաստել էին Գանձակի հայոց օրիորդական դպրոցի աշակերտուհիները: Կիրակի օրը, նոյեմբերի 3-ին, երեկոյեան ժամը 6-ին, Արխատակէս եպիսկոպոսը հրաժեշտի ողջոյն տալով ներկայ եղող բազմաթիւ և համակրութեան զգացմունքով լցված հասարակութեան՝ ճանապարհ ընկաւ դէպի Էջմիածին՝ գաւառապետի ուղեկցութեամբ:» Աւելորդ չենք համարում ասել, որ Արխատակէս եպիսկոպոսին Թիֆլիսից ճանապարհ դցելիս այցելեցին և բարի ճանապարհ մաղթեցին Թիֆլիսի նահանգապետ իշխան Շերվաշիձէ, ազնւականների պարագլուխ Մաղալով, Թիֆլիսի պարսից հիւպատոսը և ուրիշ պաշտօնական անձինք:

—

ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Հաղորդենք մի լուր, որ կուրախացնի Րաֆֆիի բազմաթիւ երկրպագուներին: Եկող տարի յունվարին Պետերբուրգում պէտք է հրատարակվի այս տարի վախճանված կին-հեղինակ տ. Խվօշչինսկայի (Կրեստօվսկիյ—կեղծ անուն) յիշատակին մի գրականական ժողովածու, որի մէջ ի միջի այլոց կը տպվի օր. Նեկրասօվի յօդուածը Րաֆֆիի մասին: Այդ յօդուածը անցեալ տարի, եթէ չենք սխալվում, դեկտեմբերին կարդացվեց այստեղ ռուսաց գրականութեան սիրողների ընկերութեան նիստում. այս յօդուածը, որ պէտք է տպվի, իսկապէս նրա կէսն է. այնտեղ կար բացի դրանից և հայոց ժողովրդական հէքիաթների մասին, Ռ. Պատկանեանի, Գ. Սունդուկեանի և ուրիշների մասին: Այժմ յարգելի օրիորդը յարմար է համարում տպել միայն վերջին մասը և պէտք է ասել, շատ լաւ է անում, որովհետև առաջին մասում մի քանի անճշդութիւններ կային, որոնցում գուցէ և ինքը մեղաւոր չէր. իսկ երկրորդ մասը, որի ընթերցանութեան վերջերս պատիւ ունեցայ երկրորդ անգամ զանվելու անձամբ հեղինակի մօտ շատ լաւ տպաւորութիւն է անում: Հեղինակը մեծ յափշտակութեամբ է խօսում Րաֆֆիի մասին:»

—

ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Նոյեմբերի 20-ից յետոյ եղանակը խիստ կերպով փոխվեց. ջերմաչափի սնդիկը իջաւ մինչև 10—15 աստիճան զրոյից ցած. բայց դեռ սահնակներ չեն բանում, որովհետև ձիւն քիչ է եկել: Բոլորը յուսով են, որ ցրտերի սկսվելով ինֆլուէնցիան կանցնի:»

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ մեզ գրում են. «Նոյեմբերի 25-ին «Ֆանտազիայի» դահլիճում տեղի ունեցաւ «Կովկասեան երեկոյթ» «ոչ ուսանողական», բաղկացած կենդանի պատկերներից, կօնցէրտից և եւրօպական ու ասիական պարերից. գեղեցիկ ճաշակով զարդարած էին մուտքը, սանդուղները, հանդիսականների դահլիճը և մանաւանդ հիւրասենեակը: Կօնցէրտը անցաւ առանց մի որ և է տպաւորութեան. մասնակցեցին և երկու հայուհիներ այստեղի կօնսէրվատօրիայից: Կենդանի պատկերներից աչքի ընկաւ մանաւանդ «Կովկասի բարիքները», գեղեցիկ էր և III պատկերի դեկօրացիան՝ «Վաղարշապատը»: Զարմանալի է, որ երեկոյթի կարգադրիչները թոյլ տուին երգել հայկական երգեր մի խմբի, որը բոլորովին անպատրաստ էր: Հասարակութիւնը ընդունեց երգեցողութիւնը շատ սառը: Իսկ ինչ որ մեզ աւելի զարմացրեց, դա այն էր, որ կարգադրիչները առանց իմաց տալու թէ վրացի և թէ հայ ուսանողներին՝ թոյլ տուին անուանել երեկոյթը «Կովկասեան», քանի որ այդ անունով տալիս են երեկոյթներ տեղիս ուսանողները, և հասարակութիւնը, իմանալով որ դա սովորական երեկոյթն է՝ եկել էր: Ի դէպ, հասարակութեան մէջ նկատեցինք Ռուբինշտէյնին, նախկին կովկասեան հոգաբարձու Նեվէրովին ու մի քանի պրօֆէսօրների, և մեր կօմպօզիտօր Ղորղանեանին, որի հեղինակութիւններից մի քանիսը նուագեց օրկէստրը: Մուտքը չնչին կը լինի, հազիւ 150—200 ր.:»

—

Պարիզում բժշկութիւն սովորող ռուս կանանց թիւը այժմ 120-ից աւելի է:

—

Թիֆլիսի օպէրային խումբը դեկտեմբերի 3 և 4-ին ուղևորվեց Բագու, որտեղ պէտք է 20 ներկայացում տայ:

—

Օպէրէտային խմբի գործերը՝ ինֆլուէնցայի շնորհով վատ են գնում: Գրեթէ բոլոր դերասանները հիւանդացել են և թատրոնի վարչութիւնը ստիպված է ներկայացումները մէկը միւսի ետևից յետաձգել, ինչպէս պատահեց վերջին շաբաթ և երկուշաբթի օրերը: Կիրակի օր «Դօնա Ժուանիտա» օպէրէտի ներկայացմանը՝ առաջին գործողութիւնից յետոյ պ. Կլեժէնտիեվին պէտք է փոխարինէր ուրիշ դերասան, քանի որ առաջինը սաստիկ հիւանդացաւ, նոյն իսկ ներկայացման ժամանակ:

—

ԹԷԼԱՒԻ երկսեռ ուսումնարանների աւագ ուսուցիչը գրում է մեզ. «Մեր երկսեռ ուսումնարանների վարչութիւնը շնորհակալութիւն է յայտնում պ. Յովհաննէս Տէր-Սարգսեանցին, նորա կողմից մեր ուսումնարաններին նուիրած մօտ 35 րուբլու տետրակների և մատեանների համար: Ցանկալի էր, որ և թէլաւեցոց հարուստ անձինք հետևէին պարոնի օրինակին:»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Զմիւռնիա, 17 նոյեմբերի

Շուրջ տասն երկու տարի Զմիւռնիոյ ազգային գործերը տեսակ մը մենավաճառութիւն եղան քանի մը շահամոլ անձանց ձեռք, մանաւանդ վերջին քանի մը տարիներ: Նախկին առաջնորդ Մելքիսեդէկ եպիսկոպոսի կուսակցութիւնը կրկին կը ձգտի իր յայտնի նպատակներին: Պատրաստութիւններ կը լինեն «Արևելեան Մամուլ» Կ. Պոլիս փոխադրել, ամենօրեայ թերթի վերածելով զայն, բայց բուն խնդիրը այն է թէ պ. Մ. Մամուրեան ինչ ուղղութեան պիտի հետևի. եթէ նա շարունակէ իր հակազգային ընթացք, որի կը հետևի երկու տարիէ ի վեր, չեմ կարծեր որ «Արևելեան Մամուլ» յաջողութիւն կը գտնէ ի Կ. Պոլիս. բայց հրապարակագիր մը դիւրաւ չը փոխէր ուղղութիւն, Մ. Մամուրեան իր հակազգային ընթացք փոխելու երբէք դիտաւորութիւն ցոյց չի տար, զայս կը հաստատէ «Արևելեան Մամլոյ» հոկ. ամսաթիւը, որտեղ այնպիսի անձնաւորութիւններ կը հարուածուին, որք ազգին սիրելիները եղած են. այս է «Արևելեան Մամլոյ» ուղղութիւն: Սոյն անձնաւորութիւնք, որք ազգին սիրելի եղած են, պէտք է հարուածուին և քննադատուին, իսկ այն անձնաւորութիւնք, որք իրանց հակազգային ընթացքով ազգին ատելի եղած են՝ պէտք է պաշտպանութիւն գտնեն «Արևելեան Մամլոյ» կողմէ: Խեղճ Ներսէս պատրիարք, կարծես իր կենդանութեան ժամանակ Շահնուրի զրպարտութիւնները բաւական չը լինէին վիրաւորելու նրա սիրտը, այժմ Քասիմ նրա խաղաղիկ գերեզմանը կը վրդովէ, յետոյ Քասիմ կը թռի դէպի Կովկաս և կը հարուածէ պ. Գ. Արծրունի, քննադատելով նրա «Պարիզից» խորագրով նամակները, որտեղ պ. Գ. Արծրունի կը նկարագրէր վերջերս ի Պարիզ ուղևորութեան տպաւորութիւնները, զորս ժամանակին հրատարակուեցան «Մշակի» մէջ իբրև թերթօն, որք մեծ ընդունելութիւն գտան ընթերցողաց կողմէ, և Կ. Պոլսի թերթերն իսկ արտատպեցին զայն, պահ մը ընդհատելով իրանց թերթօն: Բայց ընթերցողը պէտք չէ զարմանայ կարդալով «Արևելեան Մամլոյ» քննադատական յօդուածը, այդ է «Ա. Մամլոյ» սկզբունք. որովհետև պ. Գ. Արծրունու «Պարիզից» խորագրով նամակները մեծ ընդունելութիւն գտան ընթերցողաց կողմէ, պէտք է քննադատուին «Ար. Մամլոյ» կողմէ: Կեցցէ ուղղութիւն: Բայց այնպէս է աշխարհս. մարդ չը տեսնէր իւր աչքին մէջ գերանը և ուրիշին աչքին մէջ շիւղ տեսնել կերևակայէ: Ես ոչինչ կարողացայ գտնել բացի շողոքորթութենէ և թրքամոլութենէ:—Մ. Մուրեանի ակնարկ մը Կ. Պոլսի վրա խորագրով յօդուածին մէջ, ուրտեղ Մ. Մամուրեան կը նկարագրէ վերջերս իւր Կ. Պոլիս ուղևորութեան տպաւորութիւնները՝ թրքամոլութիւնը և շողոքորթութիւնը այս աստիճան յառաջադիմութիւն չէին ըրած, որչափ պ. Մ. Մամուրեան այդ յօդուածին մէջ ցոյց կը տայ:

Քաղաքիս երկսեռ վարժարանաց տեսուչ Յ. Տ.—Միրաքեանցի պաշտօնավարութիւնը քննադատող կարգ մը յօդուածներ հրատարակվեցան վերջերս, որոնց նպատակն է անկարող հռչակել զնա տեսչութեան պաշտօնի, և այսպէս ժողովրդին կարծիքը գրգռել նրա դէմ. այս քննադատական յօդուածներ զուրկ են կարևորութենէ երկու պատճառաւ. Նախ՝ հազիւ երեք ամիս կայ որ Տ. Միրաքեանց տեսչութեան պաշտօնը ստանձնած է, հետևաբար չէ կարելի այսչափ կարճ ժամանակամիջոցի մէջ նրա անկարողութեան մասին գաղափար մը կազմել, երկրորդ՝ այս յօդուածագիրներ կը կազմեն խումբ մը դժգոհ վարժապետներ, որոնց կրթական խորհուրդը հրաժարեցուցած է պաշտօնէ:

Մ. Զ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Կրետէի անունով հրատարակած թիւրքաց սուլթանի ֆիրմանի մէջ ասված է, որ Կրետէի ժանդարմերիան կը բաղկանայ թիւրքաց ուրիշ նահանգների բնակիչներից, թէև այդ ժանդարմերիայի միջից կրետացիներին դուրս դցելը անպայման պահանջ չէ:

—Կ. Պոլսից գրում են, որ Կ. Պոլսի գերմանական դեսպանի վերջին բացակայութիւնը բացատրվում է մի քանի քաղաքական գործերով:

—Վիեննայում լուրեր են պտտում, որ անգլիական կառավարութիւնը հարցապնդում է արել թիւրքաց կառավարութեան՝ Բօսֆօրի զանազան կողմերում կառուցանվող ամրութիւնների վերաբերմամբ:

—Սերբիական սկուպշչինայի քննութեանը ներկայացրած է մի նոր զինւորական օրինագիծ:

—Իտալական պարլամենտի դիմադրական կուսակցութեան կարծիքով վերջին գահական ճառի մէջ երկրի տնտեսական դրութեան վերաբերեալ կէտերը հեռու էին ճշմարտութիւնից, և առհասարակ այդ գահական ճառը, նրանց ասելով «երկրի տնտեսական դրութիւնը վարդագոյն քօղով է ծածկել:»

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Համարեա ամբողջ քաղաքակիրթ Եւրօպան, մեր կիսակիրթ երկրի հետ միասին գանգատվում է մի և նոյն ցաւից—ինֆլուէնցայից:

* * *

Վիլհէլմ կայսրի մի. երկու օրով Կ. Պոլսում մնալը թիւրքաց աղքատ գանձարանի վրա նստել է՝ ամենաքիչը հաշւելով՝ $3^1/_4$ միլիօն ֆրանկ:

* * *

Նորերս հրդեհը լափեց Չինաստանի Պեկին քաղաքի ամենագեղեցիկ շինութիւններից մէկը՝ Երկնքի տաճարը: Հրդեհի պատճառը կայծակն էր: Հրդեհը հանգցնելու բոլոր ջանքերը իզուր անցան: Չինական հասարակութեան նախապաշարված մասը և կառավարութեան պահպանողական մասը այդ դէպքը համարեցին մի զօրեղ ապացոյց, որ Չինաստանի աստուածները դէմ են երկաթուղիներ շինելուն:

* * *

Պարիզում, իտալական բուլվարի վրա բացված է մի նոր խանութ, որը կրում է «Palais des Diamants» անունը: Սակայն այդտեղ վաճառահանվում են ոչ թէ ադամանդներ, այլ լեռնային բիւրեղներ, որոնք աչքի են ընկնում իրանց գեղեցիկ փայլով և մաքրութեամբ: Այդ բիւրեղը գտել է Կովկասում Ասիայի յայտնի հետազօտող դը-Բիլիզ: Նա լաւ համարեց այդ բիւրեղը գործ դնել զարդարանքի համար և այդ պատճառով սկսեց նրանց ադամանդի ձև տալ: Այդ «Կովկասեան ադամանդները» ծախվում են 400-ից մինչև 600 ֆրանկով:

Զարմանալի է միայն, որ մենք՝ կովկասցիներս, այդ «կովկասեան ադամանդի» մասին դեռ տեղեկութիւն չունենք:

* * *

Ամերիկայում, ուսանողները վաղուց սովորութիւններ ունեն հիմնելու «ուսանողական եղբայրութիւններ», որոնց թիւը այժմ 27-ի է հասնում իսկ բոլոր անդամների թիւը 75 հազարից էլ աւելի է։ Այդ եղբայրութիւնը հաստատվում է պատանեկութեան օրերից. և պարտաւորեցուցիչ է ամբողջ կեանքի ընթացքում։ Ամեն մի «եղբայրութիւն» ունի իր յատուկ նպատակը։ Մէկի իդէալն է—հարստութիւնը, միւսինը—խելքի ոյժը, երրորդինը՝ աշխատասիրութիւնը և այլն. կան և այնպիսի եղբայրութիւններ, որոնք աշխատում են ձեռք բերել այդ բոլոր յատկութիւնները։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 5 դեկտեմբերի։ Երէկ կայացաւ Պետերբուրգի բօրսային վաճառականների միջոցներով կառուցված հիւանդանոցի օծումն ի յիշատակ կայսր Ալէքսանդր II-ի։ Օծմանը ներկայ էին՝ հիւանդանոցի հովանաւոր Թագաժառանգ Ցէսարեվիչը, Փինանսների և ներքին գործերի մինիստրները, քաղաքապետը, կոմէնդանտը և այլ բարձրաստիճան անձինք, նոյնպէս և բօրսային վաճառականութիւնը իրանց ընտանիքներով։ Հիւանդների ընդունելութիւնը ձրի է։ Հիւանդանոցը բացվում է դեկտեմբերի 6-ին, 50 անկողիններով. ամառը կրկին կը բացվի Ելիսէեվի հիւանդանոցը և անկողինների թիւը կաւելացվի մինչև 75. չինութեան մէջ ազատ կերպով կարող է մինչև 100 անկողնակալ տեղաւորվել։ Հիւանդանոցը գտնվում է Սմոլենսկ անուանված դաշտի վրա, ենթարկվում է Փինանսների մինիստրութեան վարչութեանը, և կառավարվում է հիւանդանոցի մասնաժողովի ձեռքով։—«Journal de St. Petersbourg» լրագիրը հերքում է Բերլինի մի լրագրի լուրը, որ իբր թէ մեզ մօտ նախագծվում է կրկնապատկել Ռուսաստանի հետ առևտրական դաշնագիր չունեցող պետութիւններից նաւերով բերվող ապրանքներից վերցվող տուրքը։—Զինուորական խորհրդի անդամ գեներալ-ադիւտանտ Մօրդվինովին նրա 50 տարվայ ծառայութեան համար Բարձրագոյն հրովարտակով շնորհված է ս. Վլադիմիրի 1 աստիճանի շքանշանը։—Երէկ վախճանվեց զինուորական բժշկական ակադէմիայի պրօֆէսօր Դօբրօսլավինը։

ԼՕՆԴՕՆ, 5 դեկտեմբերի։ Յունաց կառավարութիւնը մեծ պետութիւններին մի շրջաբերական ուղարկեց, որով յայտնում է, թէ սուլթանի վերջին Փիրմանը խախտում է կրետացիների իրաւունքները։ Ապա շրջաբերականում ասված է, որ Թիւրքիայի անարդար վարմունքը կրետացիների հետ Յունաստանի վրա այնպիսի պարտաւորութիւններ է դնում, որոնց յունաց կառավարութիւնը չէ կարող անտես առնել ներկայումս։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 5 դեկտեմբերի։ Սասունի հայերը յարձակում գործեցին քրդերի վրա, որոնք սպանեցին մի հային։ Տեղական իշխանութիւնը զօրքեր ուղարկեց քրդերին օգնութիւն հասցնելու համար. բայց քրդերը զօրքերի հետ միասին ջարդվեցան։ Ապա կրկին դաշտն ուղարկվեցան նոր զօրքեր, որոնց հայերը հազիւ թէ կարողանան դիմանալ։

ՍԱԱՐԲՐԻԿԷՆ, 5 դեկտեմբերի։ Արքունական քարածխային շրջանում, Սաարա նահանգում, մի քանի հանքերի բանւորները գործադուլ արին. գործադուլ անող բանւորների թիւը հասնում է 5—6 հազար հոգու։

ՎԱԼԴԵՆԲՈՒՐԳ, 5 դեկտեմբերի։ Լեռնահանքերի երէկվայ ժողովում այստեղ վճռված է. մի յանձնաժողով ընտրել, որին յանձնել միջնորդել հանքերի վարչութիւնների մօտ, որպէս զի հանքերում բանւորները 8 ժամից աւելի չաշխատեն։ Եթէ վարչութիւնները չեն համաձայնվի այդ պայմանի հետ, այն ժամանակ վճռված է առանձին պատգամաւորութիւն ուղարկել կայսրի մօտ։ Ժողովում խօսող զանազան հռետորները զգուշացնում էին բանւորներին անկարգութիւններ անելուց և խորհուրդ էին տալիս նրանց սօցիալիստների ներշնչումներին չենթարկվել։

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ

Դեկտեմբերի 5-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ— . .	93 ր.	— ›
Բերլինի վրա 100 մարկ — . .	45 ›	62 ›
Փարիզի վրա 100 ֆրանկ — . .	36 ›	95 ›
Ոսկի — արժէ — . .	7 ›	47 ›
Մաքսային կուպօններ — . .	149 ›	75 ›
Արծաթ — — — . .	1 ›	11 ›
Բօրսային դիսկօնտներ — . . .	6 և	7⁰/₀
Պետակ. բանկ. 5⁰/₀ տոմս 1-ին շրջանի	99 ›	75 ›
— — — — 2-րդ —	99 ›	75 ›
— — — — 3-րդ —	99 ›	— ›
— — — — 4-րդ —	99 ›	— ›
— — — — 5-րդ —	99 ›	— ›
— — — — 6-րդ — .	99 ›	— ›
Նոր 4⁰/₀	84 ›	23 ›
Արևելեան 5⁰/₀ փոխառութ. 1-ին շրջ.	99 ›	50 ›
— — 2-րդ —	99 ›	37 ›
— — 3-րդ —	99 ›	37 ›
Ներքին 5⁰/₀ առաջին փոխառութ.	255 ›	75 ›
— երկրորդ —	228 ›	— ›
$5^1/_2$⁰/₀ րէնտա.	102 ›	50 ›
Ոսկեայ րէնտա.	168 ›	50 ›
Եօթերորդ կօնսօլիդ. փոխառ. . .	138 ›	75 ›
Նոր երկաթուղային րէնտա . . .	99 ›	12 ›
5⁰/₀ գրաւական թղթեր կալուած.		
փոխ. կրեդ. ընկ. մետ.	147 ›	— ›
— — թղթադ. .	92 ›	— ›
Գրաւ. թղ. Ազնւ. բանկի . . .	98 ›	12 ›
Գիւղական բանկի	101 ›	75 ›
6⁰/₀ գրաւ. թղ. Թիֆլիսի—27 և 43տ.	— ›	— ›
— —Քութայիսի-18 և 43տ.	— ›	— ›
Ս. Պետերբուրգի քաղաքային օբլիգացիաներ	94 ›	— ›
Մոսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ. .	93 ›	25 ›
Օդեսայի — — .	94 ›	12 ›
Թիֆլիսի քաղաք. կրեդ. ընկ. օբլ. .	— ›	— ›

Ս. Պետերբուրգի բօրսայի տրամադրութիւնը ամուր է։

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

1890 „ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ“ 1890

Բարոյական, ուսումնական, արուեստագիտական

Դ. տարի

„Հանդէս Ամսօրեայ“ ամսագիրն կը բովանդակէ

1) Ուսումնական հատուածներ, ազգային հին և նոր գրականութեան, լեզուի, պատմութեան և այլն հետազօտութիւններ, եւրոպացի հեղինակաց հայ ազգին վրայ գրած յօդուածոց և գրոց ծանօթութիւններ և քննադատութիւններ։

2) Արուեստագիտական յօդուածներ, արուեստական, առևտրական և տնտեսական ծանօթութիւններ։

3) Բարոյական վէպեր։

4) Այլ և այլք, այն է՝ գիտնական աշխարհի նորանոր գիւտեր, տնտեսական և գիտնական նորագոյն մանր տեղեկութիւններ, և այլն։

5) Քաղաքական տեսութիւն, ամսոյ մը միջոցին քաղաքականութեան առած ընթացքին համառօտ տեսութիւն։

„Հանդիսի“ Դ տարին շքեղ հրատարակութիւն պիտի ըլլայ, ազնուագոյն թղթոյ վրայ, վերնազարդով, զարդերով և զարդագրերով։ Ծածկը կըլլայ տպագրական նորագոյն գիւտերու համեմատ՝ գունաւոր պատկերով։

„Հանդիսի“ Դ տարւոյ բաժանորդք տարւոյն վերջը կընդունին մէկ մէկ օրինակ նոր վէպ իբր յաւելուած։

Բաժանորդագինն է 8 ֆրանկ,=4 րուբլի թղթադրամ=4 ֆլորին։

Հասցէն՝ Въ Вѣну (Австрія), редакція „Андесъ“, Wien, VII Mechitharisteng. 4 և կամ Rédaction de la Revue „Handess“ Vienne (Autriche) VII Mechitharisteng. 4.

Թիֆլիսում կարելի է բաժանորդ գրուել պ. Յովակիմ Զաթուլպաշեանի մօտ, պ. Մութաֆեանի գրասենեակում։

Խմբագրութիւն „Հանդիսի“

Ա. ՎՕԼՖՇՄԻՏ,

ՌԻԳԱ, Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ և ՀԱՄԲՈՒՐԳ.

գոյութիւն ունի 1845 թւից։

ԱՐԱՂ—ՔԱՇԵԼՈՒ և ՕՂԻԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ

Պատրաստում է մասնաւորապէս. ԱԲՐԻԿՕՏԻՆ, ԲԵՆԵԴԻԿՏԻՆ, ՇԱՐՏՐԷԶ, ԿԻՒՐԱՍՕ՝ հօլլանդական, կակաօի, կաֆէի, ՄԱՐԱՍԿԻՆ, մրգերի ԼԻԿԵՐՆԵՐ, ԿԻԵՎԻ „նալիվկաներ“, մրգերի „նաստօյկաներ“, ՏՄԻՆՆԻ ասված արաղ, նմանապէս ՕՂԻ, ՌՕՄ, ԿՕՆԻԱԿ, ԱՐԱԿ, միակ իսկական ՌԻԳԱՅԻ ԿՈՒՆՑԷՆԵԱՆ խոտի ԲԱԼԶԱՄ, ՍՊԻՐՏ, ՄԱՔՐՎԱԾ ՕՂԻ, ԹԹԽՄՈՐ և այլն։

Իմ պատրաստած արտասահմանեան լիկերներ իրանց յատկութեամբ պակաս չեն ներմուծվածներից, բայց անհամեմատ էժան են։ Նրանք արժանացան թէ համաշխարհային և թէ այլ ցուցահանդէսներում ամենաբարձր պարգևների։

Օղիի գործարանի արդիւնաբերութիւնները ծախվում են բոլոր գինեվաճառանոցներում։

Պրէյսկուրանտները ուղարկվում են անվարձ։

5—10 (հ.) № 1

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1890 ГОДЪ НА ЖУРНАЛЪ

„МЕДИЦИНСКАЯ БЕСѢДА“

ПОДЪ РЕДАКЦІЕЮ А. Х. САБИНИНА.

ГОДЪ IV

«Медицинская Бесѣда» имѣетъ цѣлью знакомить общество, черезъ посредство общедоступныхъ статей, съ современнымъ направленіемъ врачебной науки и съ желательною постановкою врачебнаго дѣла. Земскіе санитарно-медицинскіе вопросы, статьи по общественной и частной гигіенѣ, статьи по различнымъ отраслямъ врачебной науки, школьная гигіена, аптечное дѣло, статьи по различнымъ отраслямъ естествознанія, врачебно-бытовые вопросы, врачебныя замѣтки и хроника, библіографическій отдѣлъ, историческія свѣдѣнія и замѣтки—вотъ основная часть программы журнала. «Медицинская Бесѣда», имѣя обширную, разностороннюю программу, будетъ служить, какъ и въ прошлыхъ годахъ, въ одинаковой степени интересамъ врачей и публики.

«Медицинская Бесѣда» выходитъ два раза въ мѣсяцъ (24 номера въ годъ), каждый рызъ въ объемѣ до 2-хъ печатныхъ листовъ.

Цѣна за годъ пять рублей, съ доставкой и съ пересылкой. Фельдшера, фельдшерицы, акушерки и сельскіе учителя платятъ 3 руб, въ годъ съ доставкой и пересылкой. Подписка отъ нихъ принимается только въ конторѣ журнала.

Подписка принимается: въ Воронежѣ, въ конторѣ журнала (1-я Острогожская, д. Мюфке) и въ книжномъ магазинѣ В. В. Юркевича (Больш. Двор. ул., домъ Адлеръ), въ С.-Петербургѣ: въ книжномъ магазинѣ К. Л. Риккера (Невскій, № 14), въ Медико-Хирургическомъ магазинѣ Н. П. Петрова (Выборгская сторона, Нижегор., № 17); въ Москвѣ: въ книжномъ магазинѣ А. А. Карцева (Фуркасовскій переул., д. Обидиной) и въ конторѣ Н. Печковской (Петровская линія); въ Орлѣ, въ публичной библіотекѣ «Орловскаго Вѣстника»; въ Самарѣ, въ конторѣ редакціи «Самарской газеты»; въ Астрахани, въ Прикаспійскомъ магазинѣ, г. Рослякова, въ Оренбургѣ, у г. завѣдующаго библіотекой при Казенной Палатѣ. 3—4 (2 ն. 2 գ.)

UN ANGLAIS donne des leçons de langue anglaise. S'adrésser au bureau de la Rédaction du journal arménien le ‹Mschak›.

АНГЛИЧАНИНЪ даетъ уроки англійскаго языка. Обратиться за адресомъ въ редакцію газеты ‹Мшакъ.›

ՄԻ ԱՆԳԼԻԱՑԻ տալիս է անգլիական լեզուի դասեր։ Դիմել ‹Մշակի› խմբագրութեան։

9—10 (հ.)

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

ՌՈՒԴԿՕՎՍԿԻ—10—11 ժ. ներքին, երեխայոց և կանանց ց.

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ԽՍԱՀԱԿԵԱՆՑ—$11^1/_4$—12 ժ. կանանց և երեխայոց ց.

ԲԵՆԿԼԵՎՍԿԻ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի ց. և սիֆիլիսի (վիրաբուժ. և ատամացաւի

ԱՐՏԵՄԻԵՎ—12—1 ժ. երեքշաբթի, ուրբաթ և կիւրակի, կանանց ց.

ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց ց. բացի կիւրակի։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

ԳԱԴՕՄՍԿԻ—$5^1/_2$—7 ժ. կաշուի ցաւերի և սիֆիլիսի.

ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—$5^1/_2$—$6^1/_2$ ժ. ներքին, երեխայոց և ջղային ց. (էլեկտրոտերապիա)։

ԲԵՆԿԼԵՎՍԿԻ—7—8 ժամ.

Հիւանդանոցումն են մանկաբարձուհիք՝ Երևանցեան և Արտազեան։ Ճար—50 կ.։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) համար փոխադարձ համաձայնութեամբ։

Հիւանդանոցի փոխ-վերատեսուչ ՌՈՒԴԿՕՎՍԿԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ԲԺԻՇԿ ՊՐԷՕԲՐԱԺԷՆՍԿԻ

Մասնաւորապէս բժշկում է էլէկտրականութեամբ, Փարադէական և գալվանական հոսանքով ձեռքերի և ոտների անդամալուծութիւնից, ռէվմատիզմից, ներվային հիւանդութիւններից և կօնտրակտուրայից (մկանունքների անդամալուծութիւն), բժշկում է կոյրերին և խուլերին անդամալուծութիւնից և նոյնպէս ընդունում է կանացի հիւանդութիւններով և սիֆիլիսով տկարներին։

Հիւանդների ընդունելութիւնը ամեն օր, առաւօտեան 9 ժամից մինչև 12 ժամ և երեկոյեան 7 ժամից մինչև 8 ժամ։ Տուն Պօպօվի Միքայէլեան փողոցի անկիւն № 9 և Ելիսավէտինսկայա № 2, ինտենդանտութեան մօտ, Վօրօնցօվեան կահաւորված սենեակների դիմաց։

Домъ Попова, уголъ Михайловской ул. № 9 и Елисаветинской № 2, около Интендантства, противъ Воронцовск. номеровъ. 2—10

ՊՐՕՎԻԶՕՐ Ա. ՇՏԷԽԷՐԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

ԱՏԱՄՆԵՐԻ ՑԱՒԻ ԵՒ ՓՉԱՆԱԼՈՒ ԴԷՄ

ՊՕԴՕԼԵԱՆ ԱՏԱՄՆԱԴԵՂ ԿԱԹԻԼՆԵՐ 50 ԿՕՊ.

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՕԿԱՑԻՆԵԱՆ ԱՏԱՄՆԱՑԻՆ ԷԼԻԿՍԻՐ 80 ԿՕՊ.

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԱՏԱՄՆԱՑԻՆ ՓՈՇԻ 30 ԿՕՊ.

ԳԼԽԱՒՈՐ ՊԱՀԵՍՏ.

ЗУБНЫЯ КАПЛИ: коп. 50 к.
ЗУБНОЙ ПОРОШОКЪ: коп. 30 к.
ЗУБНОЙ ЭЛИКСИРЪ: фл. 80 к.
А. ШТЕХЕРЪ

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ՝ կովկասեան դեղավաճառատան, և պ. պ. Շահպարոնեանցի, Մակկէրի, Սէնչիկօվսկու և Ազմուրօվի դեղատներում. ԲԱԳՈՒԻ մէջ, Բէկկէրի մօտ, ՔՈՒԹԱՅԻՍՈՒՄ՝ կօկօշեվի մօտ; ՍՏԱՎՐՕՊՕԼՈՒՄ Բրօխնօցկու մօտ և ԵԿԱՏԵՐԻՆՕԴԱՐՈՒՄ։ 42—52 (հ.)